№ 212 Նոյեմբերի 28 (Դեկտեմբերի 10) 1880 Նոյեմբերի 28 (Դեկտեմբերի 10) № 212

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խտրադնիւր բառին 2 կոպէկ:

„ՄՇԱԿ“

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թուին

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակվի նոյն գիրքով և նոյն պրօգրամմայով ԱՄԵՆ ՕՐ (բացի տօն և տօներին հետևեալ օրերից)։

ՊՐՕԳՐԱՄՄԱ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդող յօդուածներ, III Ներքին տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆելիետօն և Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ:

ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԸ, տարեկան 10 րուբլ, կէս տարվան 6 ր., հինգ ամս. 5 ր., չորս ամս. 4 ր., երեք ամս. 3. ր. երկու ամս. 2 ր. և մի ամս. 1 րուբլ:

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետևեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հնագիտական ժողով.—Ներքին տեսութիւն: Հայոց Թատրոն: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Արևելեան գործեր: Ֆրանսիա:—«Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:—Ֆելիետօն:

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Հնագիտական ժողովի պատրաստական կօմիտէտի նիստի մէջ, որ կայացաւ Թիֆլիսում նոյեմբերի 26-ին, կոմս Ուվարով, Մոսկվայի պատրաստական կօմիտէտի նախագահ, խօսեց հնագիտական ժողովների նպատակի մասին և նրանց նշանակութեան մասին հնագիտութեան համար:

Կովկասը և Անդրկովկասը շատ հարուստ են հնագիտական նիւթերով, բայց այդ նիւթերը գրեթէ բոլորովին հետազօտված չեն դեռ ևս: Կոմս Ուվարով յորդորում է որ ոչ թէ միայն պատրաստական կօմիտէտի անդամները և հնագիտութեան սիրողները օգնեն ամեն ոյժերով լինելու հնագիտական ժողովի համար նիւթեր հաւաքելու, բայց և Կովկասի և Անդրկովկասի բոլոր բնակիչները իրանց կարողութեան չափ նպաստեն հարստացնելու ժողովի համար պատրաստող նիւթերը, ամեն ջանք գործ դնեն պահպանելու մեր երկրի հնագիտական հարստութիւնները և գտնելու նոր առարկաներ ուսումնական հետախուզութեան համար, որպէս զի ժողովի գործունէութեան ասպարէզը աւելի ընդարձակվի և աւելի արդիւնաւոր լինի: Ժողովը մեր երկրի վերաբերութեամբ առաջինը լինելով, ի հարկէ, վերջնական խօսք չի ասի մեր երկրի հնագիտութեան մասին, այլ եթէ նա միայն հաստատ հիմք կը դնի Հայաստանի և Վրաստանի հնութիւնների գիտնական հետազօտութեան,— դրանով արդէն մեծ ծառայութիւն արած կը լինի ընդհանուր գիտութեանը:

Մեր երկրի պատմութիւնը դեռ շատ կողմերից մութ և հակասական է, այդ պատճառով հնագիտական հետազօտութիւնների ճշգութիւնը մեծ նշանակութիւն պէտք է ունենայ մեզ համար, որովհետև այդ հետազօտութիւններով միայն կարելի կը լինի վերստուգել պատմութիւնը, վերաքննել մեր պատմագիրներից յայտնած պատմական իրողութիւնների ճշգութիւնը կամ անճշգութիւնը:

Զենք կարող և մենք մեր կողմից չը դիմել մեր երկրի բոլոր բնակիչներին, հրաւիրելով նրանց ամենամեծ յարգանքով վերաբերվել դէպի մեր երկրի հնութիւնների հետքերը, խնդրել նրանից մեծ խնամքով պահպանել արդէն գտնված հնութիւնները և աշխատել գտնել նորերը:

Եթէ մեզ թանգ է մեր երկրի ապագայ մտաւոր զարգացումը, մեզ թանգ պէտք է լինի և նրա քաղաքակրթական անցեալը: Մեր հարուստ անցեալը կը բացատրի մեզ մեր ներկան և միջոց կը տայ մեզ ձգտել դէպի մեր կուլտուրական ապագան:

Ամեն մի աւերակ, ամեն մի արձանագրութիւն, ամեն մի դրամ, ամեն մի հին գիրք, կամ մի հին զէնք, ամեն մի քար, ամեն մի ականջի օղ, կամ մի ժանգոտած դանակ հնութեան ժամանակներից մնացած՝ պէտք է ընդունենք որպէս մի գիտնական սրբութիւն, պէտք է ինչպէս մի ամենամեծ հարստութիւն, մի ամենաթանգագին գանձ խնամք տանենք նրանց մասին, պահենք նրանց և յանձնենք գիտութեան ներկայացուցիչներին, որպէս զի այդ բոլորը դառնայ գիտութեան սեփականութիւն:

Գ. Ա.

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

Կրօնական հարց.—«Արարատ» ամսագիրը և երկու հոգուց բաղկացած ազգութիւն.—Լուսաւորչական և այլակրօն հայեր.—Սինօդ և Ներսիսեան դպրոց.—Հասարակական և մասնաւոր կեանք.—Շօլկով և Նրիցով.—«Մեղու Հայաստանի» լրագրի վարմունքը.—Հրէայի հոտած ձկան մասին անէկդօտը.—Թիւրքաց Հայաստանը և քիւրդերը.—Ռուս հեղինակ Շչեդրինի վէպը.—Պրօֆէսօր և մորակ.—Կրօնական ազատութիւն.—«Մշակին» շնորհակալութեան ուղերձ.—Ազամեան, Զիզիանեան, տասն և ևօթ հազար րուբլ, Մամբրէ վարդապետ, Տէր-Ղազարեան, Նազարեան և Պապաջանեան.—Քարոզի ներգործութիւնը և թղթակիցների ծեծելը.—Կեղտոտութիւնների և անպիտանութիւնների մասին չը տեղեկանալու միջոց.—Հմուտ բժիշկ և խուլ պացիէնտ.—Պուշկինի յիշատակին արձանը և մի հայ բժշկի համար արձանը.

—

Ամենանշանաւոր հարցը, որ դեռ հետաքրքրում է մինչև այժմ ամբողջ հայոց հասարակութիւնը,—դա կրօնական այսպէս անուանված հարցն է: Մինչև անգամ այդ խնդրին պատասխանեց «Արարատ» ամսագիրը իր օլիմպիական բարձրութիւնից: «Արարատ» ամսագիրը իր տեսակէտից շատ ուղիղ է դատում և գոնէ քաջութիւն ունի յաջորդաբար լինել մինչև ծայրայեղութիւն, մինչև իդիօտութիւն:

Այդ հանճարեղ ամսագիրը, ընդունելով որ հայը կարող է միմիայն լուսաւորչական լինել, ընդունելով որ դաւանութիւնն է միայն ազգութիւն կազմողը և ի հարկէ չընդունելով և չը կարողանալով հասկանալ ազգութեան գաղափարը քաղաքական գիտութեան տեսակէտից, փառաւորապէս յայտնում է որ եթէ աշխարհիս երեսին միայն երկու հայ-լուսաւորչական մնային, նրանք, այդ երկու մարդիկ, կը կազմէին հայոց ազգութիւն, և ոչ թէ ուրիշ մի որ և է կրօնին պատկանող մեծամասնութիւնը....

Խելք սիրեմ, «Արարատ», ինչ գեղեցիկ և նոր միտք.... ամբողջ լուսաւորված աշխարհը ապշած կը մնայ այդ համարձակ մտքից.... երկու մարդուց բաղկացած ազգութիւն: Եւ ի հարկէ այդ երկու մարդիկ կը լինեն՝ կամ Մանկունի եպիսկոպոսը և Մամբրէ վարդապետը, կամ Ղազար Տէր-Ղազարեանց և Սարգիս Ղազարեան Նազարեանց....

Տեսնում էք ինչպէս հեշտ է վճռվում ամենադժուար հարցը, երբ հանճարեղ մարդիկ են յանձն առնում դժուար հարցերի վճռելը: Երկու հայ մարդ վեր առէք, միասին կանգնեցրէք, մէկը միւսի հետ պինդ կապեցէք,—ահա ձեզ հայոց ազգութիւն:

«Արարատի» կարծիքով եթէ, Աստուած չանի, ամբողջ հայ ազգութիւնը մի որ և է ուրիշ կրօն ընդունի, նա այլ ևս հայ ազգութիւն չի լինի, թէև բոլոր հայերն էլ հայերէն խօսեն, թէև հին պատմական, աշխարհագրական Հայաստանումն ապրեն, թէև Թիւրքաց Հայաստանը ինքնավարութիւն ստանայ, ունենայ իր ազգային ժողովը, իր դպրոցները, իր համալսարանը, իր պահապան ազգային զօրքերը, իր դատարանները և այլն և այլն.... Այնու ամենայնիւ նրանք հայեր չեն լինի, այլ հայերը, «Արարատի» ասելով, այն երկու մարդիկ կը լինեն, որոնք կը մնան լուսաւորչական: Այդպիսով մենք «Արարատի» շնորհով կը տեսնենք մինչև այժմ աշխարհիս երեսին չը տեսնված երևոյթ. երկու հոգուց բաղկացած ազգութիւն:

Մի հարց ինձ շատ մեծ մտատանջութեան մէջ է գցում. այն ժամանակ ինչպէս կը կազմվի Էջմիածնի սինօդը, երբ նրա մէջ երկուսից շատ աւելի անդամներ կան, ինչպէս կընտրվեն վերջապէս Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուները, երբ այդ դպրոցը օրինաւոր կերպով կառավարելու, աշակերտներին կեղտոտ չափիկներ հագցնելու և ներկած թէյ խմացնելու համար անպատճառ հարկաւոր են տասն և երկու հոգաբարձուներ:

Եթէ ազգը բաղկացած կը լինի միայն երկու հայ լուսաւորչականներից, իսկ միացած դաւանութիւններին պատկանող հայերը հայեր չեն լինի, ով այն ժամանակ կառնի «Ճաշոց» գիրքը, ով նուիրատուութիւններ կանի յօգուտ ճեմարանի, նրա սեղանատան ու ննջարանի....

Ես դեռ կարող եմ ինձ երևակայել երկու հոգուց բաղկացած հայոց մշտական թատրօնական խմբի կօմիտէտ, որ առաջ ևօթ հոգուց էր բաղկացած, յետոյ բոլորը միմեանց մէջ կուեցան ու միմեանցից հեռացան, բայց երկու հոգուց բաղկացած ազգութիւն,—այդ, խոստովանվում եմ, ես դեռ այնքան գիտնական չեմ, որ հասկանամ այդ տեսակ հանճարեղ միտք....

*

Ամեն ուրիշ ազգութիւն դժուարութեամբ է կազմակերպվում և հարկաւոր են միլիօնաւոր մարդիկ ազգութիւն կազմելու համար, իսկ հայերի մէջ երկու մարդ են բաւական ազգութիւնը կազմելու համար:

Բայց այդ միակ բանը չէ որ հայերի մէջ թարս է լինում: Ամեն բան հայերի մէջ ուրիշ կերպ է կատարվում, քան թէ այլ ազգութիւնների մօտ: Այժմեան դարում մարդու գործունէութիւնը, նրա մտքերը, նրա գործերը քննադատում են արդէն նրա կեանքի ժամանակ, իսկ ընդհակառակն մարդու անձնական, ընտանեկան կեանքին չեն դիպչում քանի որ նա կենդանի է, այլ հասարակական գործողի մահից յետոյ ճիշդ դօկումէնտների, նամակների, ժամանակակից թէ բարեկամ և թէ թշնամի ծանօթների թէ գրաւոր և թէ բանացի ցուցմունքների հիման վրա, անաչառ կերպով սկսում են քննադատել նրա մասնաւոր, անձնական, ընտանեկան կեանքը: Հայերիս մօտ, հակառակն է լինում: Ոչ ոք քաջութիւն չունի մարդու կենդանութեան ժամանակ քննադատել նրա գործունէութիւնը, բայց ընդհակառակն ամեն մարդ յանդգնում-է մտնել, ցեխ գցել մարդու երեսին, նրա անձնական կեանքը նկարագրելով, նրան բամբասել, նրան զրպարտել, ծուռ ու սխալ կերպով բացատրելով նրա արածները, հոգեբանական այս կամ այն երևոյթ չըմբռնած, քննադատել նրա ներքին կեանքի ամենանուրբ զգացմունքները,—դեռ նրա կենդանութեան ժամանակ:

***

Երկու մարդ մեզանում միմեանց շատ նման են այն կողմից, որ երկուսն էլ իրանց ամբողջ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆ

—

Հայ մշտական թատրօնական խումբը ներկայ սեզօնի սկզբից մի շարք Փրանսիական պիեսաներ ներկայացնելուց յետոյ, հինգշաբթի, նոյեմբերի 21-ին տուեց ,,Համլէտ,‘‘ Շեկսպիրի ողբերգութիւնը և նոյնը կրկնեց երկուշաբթի նոյեմբերի 24-ին։ Անմահ Շեկսպիրի այդ գրուածքի հետ ծանօթանալու համար պէտք է շատ և շատ անգամ կարդալ թէ նրա գրուածները և թէ այն բազմաթիւ քննութիւնները, որոնք գրված են Շեկսպիրի ստեղծուածների մասին։ Այսքանը միայն կասենք, որ նրա իւրաքանչիւր թատրօնական գրուածքի և մանաւանդ ,,Համլէտի‘‘ ամեն մի բառը, ամեն մի ստորակէտը առանձին նշանակութիւն ունի և իր մէջ խորիմաստ հոգեբանական քննութիւններ է բովանդակում։

Այսպիսի մի գրուածք ըմբռնելու համար հարկաւոր է զարգացած և մի և նոյն ժամանակ ծանօթ լինել Շեկսպիրի հեղինակութիւնների հետ, որոնց ներկայացնելու ժամանակ այն մարդիկ, որ շատ անգամ կարդացել են ներկայացնելի պիեսան, հարկաւոր են համարում ներկայացումից առաջ նրան դարձեալ մի անգամ աչքի անցնել։

Երբ մի հասարակութեան բեմի վրա գնվում է „Համլէտ,“ այդ հասարակութիւնը պէտք է այնքան զարգացած լինի, որ կարողանայ ըմբռնել ,,Համլէտի‘‘ ոգին, որ կարողանայ հասկանալ պիեսայի մէջ գրված իւրաքանչիւր նախադասութիւնը, իւրաքանչիւր բառը և իւրաքանչիւր շեշտը։

Համլետի դեր կատարող դերասանը պէտք է տարիներով ուսումնասիրած լինի Շեկսպիրի բոլոր գրուածքները և առանձնապէս ,,Համլէտ‘‘, որ կարողանայ յանդգնել բեմ դուրս գալ և կատարել Համլետի դերը։

,,Համլետի‘‘ թարգմանողը պէտք է իմանայ անգլիերէն և մի քանի այլ եւրոպական լեզուներ և թարգմանութեան գործը այնպէս սկսի, կարծես նա ձեռք է տալիս մի սրբութեան։ Նա տարիներով պէտք է ուսումնասիրած լինի անմահ Շեկսպիրի գրուածքները թէ անգլիերէն և թէ եւրոպական այլ լեզուներից թարգմանված, —և յետոյ գործը սկսի։

Վերոյիշեալները ամենափոքր մասն են կազմում այն ճշմարիտ պայմանների, որոնք պէտք է ունենայ մի հասարակութիւն, որին կարելի լինի ցոյց տալ ,,Համլէտ‘‘, մի դերասան, որ պէտք է կատարէ Համլետի դերը և մի թարգմանիչ, որ պէտք է այլ հնչիւնների անցնէ Շեկսպիրի գործը։ Կրկնում ենք սրանք այդ պայմանների ամենափոքր մասն են կազմում, որովհետև բոլորի մասին խօսելու համար մի բեցենզիայի մէջ ամբողջ հատորներ պէտք է մտցնվէին։

Աւելորդ է խօսել հայ հասարակութեան անպատրաստականութեան մասին ,,Համլէտը‘‘ ըմբռնելու համար, քանի որ ամենքին յայտնի է, որ հայկական բեմը երկու տարի չը կայ, ինչ կանոնաւորվել է և այդ ժամանակամիջոցի ընթացքում հասարակութիւնը ,,Համլէտը‘‘ տեսնելու համար պատրաստվել է հայ թատրօնական խումբից այնպիսի պիեսաներով, որոնք ազդում են միայն արտաքին զգայարանների վրա, որոնք հեռու են կեանքից և զուրկ հոգեբանական քննութիւնից։

Աւելորդ է նոյնպէս խօսել և թարգմանութեան վերաբերութեամբ, որովհետև, ցաւելով պէտք է ասենք, որ հայ մշտական խումբը Շեկսպիրի ,,Համլետի‘‘ տեղ ներկայացրեց պ. Սենեքերիմ Արծրունու ,,Համլէտ‘‘, իր անտեղի և սխալ կերպով գործածած բառերով, աղաւաղված նախադասութիւններով, պարբերութիւնների կատարեալ ռուսաց դասաւորութիւններով և ոճի անհարթութեամբ։ Այդ բաւական չէ. ահագին և ամենանշանաւոր կտորներ դուրս էին գցած Շեկսպիրի պիեսայից։ Այդ կատարեալ սրբապղծութիւն է։

Անկասկած Ադամեանը լաւ դերասան է, տեղ տեղ նա շատ լաւ խաղաց և տպաւորութիւն գործեց, բայց նա Շեկսպիրի Համլետը չէր ներկայացնում, այլ ,,Լիւսի Դիզիէ‘‘, ,,Աէր առանց համարման‘‘ կամ իր խաղացած Փրանսիական այլ պիեսայի մարկիզի, դուքսի, կոմսի դերը,—միայն Շեկսպիրի Հ ա մ լ ե տ ի շորերում։

Ռուս կրիտիկոս Բէլինսկի պատմում է, որ առաջին անգամ, երբ ներկայացրին Մօսկվայում ,,Համլետ‘‘, այդ պիեսան մեծ տպաւորութիւն գործեց և հասարակութիւնը նրան մեծ ոգևորութեամբ ու ծափահարութիւններով ընդունեց։ Բայց երբ կատարելագործեցին թարգմանութիւնն ու խաղը, այն ժամանակ նկատեցին որ առաջին անգամ ներկայացրածը Շեկսպիրի ,,Համլետը‘‘ չէր....

Այդպէս էլ մեզ մօտ։ Այս օրերս հայերէն լեզուով ներկայացրած ,,Համլետը‘‘ Շեկսպիրի ողբերգութիւնը չէ, այլ այդ անմահ գրուածքի լ ի բ ր է տ տ օ է միայն։

***

—

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԳՐՕԴՆՕ քաղաքից հաղորդում են մայրաքաղաքի լրագիրներին, որ նորերումս այդ տեղ մի նոր շինած աղիւսին տուն, որի մէջ զետեղված էր մի գործարան, փլվեցաւ և իր աւերակների տակ թաղեց մի քանի տասնեակ մշակներ։ Սպանվածների ընտանիքները վերջին թշուառութեան մէջ են։

—

«Русскій Курьеръ» լսել է, որ ներքին գործերի մինիստր. կոմս Լօրիս-Մէլիքով, նահանգապետներ նշանակելու ժամանակ վճռել է այդ պաշտօնների վրա գլխաւորապէս քաղաքական ծառայութեան պաշտօնեաներին նշանակել և ոչ թէ զինուորականներին, ինչպէս այդ մինչև այժմ մեծ մասամբ լինում էր։

—

ՄԵՂՐԻ գիւղից մեզ գրում են, թէ այնտեղ կանանց մէջ շատ տարածվում է չարայլութիւնը. շատերը սկսել են թողնել իրանց հին, ազգային հագուստի ձևերը և հետևում են յիմար նորաձևութիւններին։ Այդ կողմերի ժողովրդի մէջ շատ տարածված է աղջիկներին անչափահաս հասակում մարդու տալը. օրինակ, տասն տարեկան երեխան պսակում են երեսուն տարեկան տղամարդի հետ։ Մի այսպիսի կին, չը հասկանալով ամենևին ամուսնութեան նշանակութիւնը, իր մեղրամիսի սկզբներում, փախչում է մօր մօտ և սկսում է գանգատվել իր փեսայի վրա, ասելով թէ «ապէրը» իրան վատ վատ բաներ է ասում...

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են, թէ Բարսում գիւղացի մի մանկահասակ կին, չը կարողանալով համբերել իր անգութ ամուսնի բարբարոսութիւններին, փախչում է քաղաքը այնտեղ ապրուստ գտնելու համար։ Մի քանի անգամ ամուսինը գալիս է և նրան ծեծելով իր տունն է տանում, բայց կինը միշտ միջոց է գտնում փախչելու, յայտնելով, թէ կը մեռնի և չի կամենայ նրա հետ ապրել։ Ցեռոյ ամուսինն այրը դիմում է տեղային յաջորդ Թադէոս վարդապետին. այդ վերջինը առանց քննելու երկու ամուսինների անհաշտութեան պատճառները, հրամայում է բռնութեամբ տանել։ Գաղան այրը խեղճ կնոջը ճանապարհին այնքան ծեծում է, որ բերանից, քթից և գլխից արիւն է հոսում։ Այդ դրութեան մէջ գտնում է նրան ոստիկանութիւնը։ Գործը հասնում է հաշտարար դատաւորի քննիչին։ Ասում են, որ կինը կը մեռնի։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ եկեղեցիների տօնախմբութիւնների ժամանակ, զանազան կոյր և կաղ մուրացկաններ սովորութիւն ունեն մոմեր վաճառել մի քանի կոպէկ վաստակելու համար։ Մեզ հաղորդում են, որ սուրբ Գէորգ եկեղեցու տօնի ժամանակ, երէցփոխան պ. Արիշեանցը եկեղեցու գաւթից արտաքսել տուեց մի ողորմելի կոյր մուրացկանի, որ ձեռքում բռնած ունէր մի քանի հատ մէկ կոպէկանոց մոմեր, որպէս զի նա իր վաճառքով եկեղեցու շահերին չը վնասէ։ Լուր հաղորդողը աւելացնում է, որ պ. երէցփոխանը փոխանակ կոյրերին հալածելու, աւելի օգուտ տուած կը լինի եկեղեցուն, եթէ իր հաշիւները մաքուր պահէ և ժողովրդին օրինաւոր հաշիւ ներկայացնէ։

—

Լսում ենք որ եկող տարվանից «Листокъ Кавказскихъ Объявленій» թերթը դառնալու է ամենօրեայ լրագիր «Кавказскій Курьеръ» անունով։

—

«Тифлисскія Объявленія» թերթը անցաւ պ. Բահատուրօվի ձեռքից պ. Ալիխանօվի ձեռքը։

—

Մեզ խնդրում են յայտնել, որ շաբաթ օր, նոյեմբերի 29-ին, երեկոյեան $7^1/_2$ ժամին լինելու է Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան արտակարգ նիստ (ընկերութեան բնակարանում, Բարիատինսկայա փողոց, Ալէքսանդրեան այգիում)։ Նիստի առարկան լինելու է ընկերութեան խորհուրդի զեկուցումն «Այն միջոցների մասին, որոնցով կարելի է արգելել ֆիլօկսէրայի մուտքը Կովկասեան երկիրը»։ Արդէն ֆիլօկսէրայի երևալը Կրիմի մէջ մեծ վնասներ պատճառեց այդ երկրի խաղողի այգիներին։ Ընկերութեան անդամները հրաւիրվում են ներկայ գտնվել նիստին։ Մասնաւոր անձանց էլ թոյլ է տրվում մուտքը ընկերութեան այդ նիստի մէջ։

—

«Համլէտ» հայերէն լեզուով ներկայացնելու ժամանակ այնքան ցուրտ էր Պալմի թատրօնում, որ մեծ մասը հանդիսականներից պալտօներով և մուշտակներով էին նստած, իսկ շատերը թողեցին թատրօն և տուն գնացին ներկայացումն դեռ

կեանքը միմիայն մեռածներով են պարապում. դրանք են պ. պ. Շօլկօվ և Էրիցօվ։

Առաջինի փ ե շ ա կ ն է մեռելներին թաղելու. նա ամբողջ օր պտտում է Թիֆլիսի ամենալաւ փողոցներով, մեր հարուստների տների առջև անցնելով և հոտ առնելով արդեօք այս ինչ կամ այն ինչ տան մէջ չը կայ մի ծանր, մահամերձ հիւանդ, կամ մի մեռել.... Նրա շահը մեռելներիցն է։

Երկրորդը, պ. Էրիցօվը, հնագէտ լինելով և գործ ունենալով միմիայն աւերակների, փորվածների և գերեզմանների հետ, անկարող է լինում մի կ ե ն դ ա ն ի մ ա ր դ ո ւ վրա գրելու։ Նա այնքան ընտելացած է գերեզմաններից հանել իր հետախուզութեան առարկաները, որ անպատճառ պէտք է սպասի որ մարդը մեռնի, գերեզման մտնի, որպէս զի կրկին նրան գերեզմանից հանի և այսպէս գրի նրա կենսագրութիւնը։ Եւ դա շատ շնորհակալ գրութեան ձև է, դա շատ ձեռնտու, յարմար և անվտանգ գրականական գործունէութեան ճիղ է.... Մեռած մարդու վրա ինչ ուզում ես գրիր, վտանգ չը կայ որ խեղճ դիակը պատասխանի, այն ինչ կենդանի մարդը կարող է լաւ խայտառակել իր քննադատողին....

Այսպէս է արել Էրիցօվը համգուցեալ Ստեփաննոս Նազարեանցի հետ, այսպէս է արել նա և ուրիշների հետ և կը շարունակի անել։

Այսպիսով հասարակական փոքր ի շատէ նշանակութիւն ունեցող օրհասականին հասած թիֆլիսեցի հայի երևակայութեան առջև նախ քան թէ դրախտի կամ դժոխքի պատկերները ներկայանային, անմիջապէս ներկայանում են երկու անձնաւորութիւնների դէմքերը՝ Շօլկօվի, որ անպատճառ պէտք է նրան թաղի և Էրիցօվի, որ անպատճառ նրա կենսագրութիւնը պէտք է գրի։ Երկուսն էլ խիկապէս մի և նոյն գործ են կատարում. մինը թաղում է մեռածի մարմինը, միւսը թաղում է հանգուցեալի յիշատակը։ Երկուսի ձեռքն ընկնելով մեռածը այլ ևս երբէք չի կենդանանայ։

***

Կրօնական հարցի մասին խօսելով, յիշեցի թէ ինչ աղնիւ միջոցներ էր գործ դնում «Մեղու Հայաստանի» լրագիրը այդ խնդրի վրա վիճաբանելու ժամանակ։ Նախ նա յայտնեց որ «Մշակի» մէջ տպված բոլոր թղթակցութիւնները այդ խնդրի վերաբերութեամբ կեղծ են և կազմված են «Մշակի» խմբագրութեան մէջ։ Երբ որ թղթակիցները այնուհետև սկսեցին ամեն մինը իրանց իսկական անունն ու ազգանունը ստորագրել, «Մեղուն» սկսեց անամօթաբար ծաղրել այդ անունների ու ազգանունների արտասանութիւնը։ Այդ բաւական չէ. նա յայտնեց, ի վնաս իր լրագրի հեղինակութեան ու անուան, որ «Մեղուն» այս ինչ, կամ այն ինչ քաղաքում ամենևին չէ ստացվում։ «Ի՞նչպէս կարող է «Մշակի» Շուշու թղթակիցը քննադատել «Մեղուն» երբ որ մեր լրագիրը Շուշու մէջ բոլորովին չէ ստացվում, աղաղակում էր «Մեղուն», ինչպէս կարող է Ախալցխայի թղթակիցը պատասխանել «Մեղուին» երբ որ մեր թերթը Ախալցխայում ամենևին չը կայ....»

Այդպիսով յայտնվեցաւ, որ այն թերթը, որ սաստիկ տարածված էր համարվում, որ բազմաթիւ համակրողներ և կուսակիցներ ունէր, խկապէս ոչ մի տեղ չէ ստացվում...

Այդ ինձ յիշեցնում է հրէայի մասին անէկդոտը։ Մի հրէայ ծախում էր ձուկը, բայց ձուկը հոտած էր։ Առնողը զայրացած բացականչեց.

—Եղբայր պատուական, քո ձուկը շատ հին է, նա շատ վատ է հոտում։

—Ոչ, պարոն, պատասխանեց հրէան, որ անպատճառ կամենում էր ծախել իր ձուկը, դուք սխալվում էք, այդ ձուկը չէ որ հոտում է, այդ ե ս ե մ հ ո տ ո ւ մ։

***

Ուրիշ մի խնդրի վրա էլ, այն է թիւրքաց հայերի դրութեան խնդրի վերաբերութեամբ «Մեղուն» շատ խելացի կերպով վարվեց։ Տարիներով նա հաւատացնում էր իր ընթերցողներին որ թիւրքաց հայերը ամենաերջանիկ դրութեան մէջ են գտնվում, որ թիւրքաց կառավարութիւնը հայրական խնամք ունի հայերի վրա, որ հայերի հարստահարված դրութիւնը նկարագրելով, լրագիրները զրպարտում են հրէշտակային թիւրքաց կառավարութեանը, որ մեծ և աններելի սխալ կը լինէր, եթէ թիւրքաց հայերը պաշտպանվէին թիւրքաց զեղծումների դէմ, որովհետև այդ զեղծումները չը կան, ընդհակառակն հայերը Թիւրքիայում շատ երջանիկ են։

Բայց յանկարծ Եւրօպան յարուցանում է հայոց խնդիրը, պահանջում է ճնշված և տարկացած թիւրքաց Հայաստանի համար մարդկային իրաւունքներ, և ահա «Մեղուն» յանկարծ փոխում է իր լեզուն։

«Մենք քանիցս անգամ պաշտպանած ենք թիւրքաց հայերի իրաւունքները, որոնք յիրաւի ճնշված են անասելի բռնաւորութեան տակ. մենք մինչև անգամ բազմիցս պաշտպանել ենք և քիւրդերի իրաւունքները», բացականչում է մեր երեւելի լրագիրը։

Ընթերցող, կարդացէք ռուս նշանաւոր գրող Շչէդրինի վերջին պատկերները ժողովրդական կեանքից, կամ նրա պատումները, ինչպէս օրինակ «За Рубежомъ» գեղեցիկ գրուածքը։ Ռուս հեղինակը նկարագրում է այդ իր վերջին գրուածքի մէջ Մօսկվայի համալսարանի իրաւաբանութեան մի պրօֆէսօրի տիպը, որ կարդում էր դասախօսութիւնները դեռ քառասուներորդ թւականներում։ Այն ժամանակ Ռուսաստանում մարմնի պատիժները դեռ ճանաչված էին օրէնսդրութիւնից և հին ուսանողները յիշում են ինչպէս պրօֆէսօրը փառաբանում էր մարմնի պատիժները, արդարացնում էր կ ն ո ւ տ ը, մտրակը, որպէս ամենաբարձր արդարադատութեան նշան, յանցաւորին բարոյականացնող և ազնւացնող միջոց։ Յանկարծ, ներկայ թագաւորութեան ժամանակ մարմնի պատիժները վերցվումեն, կնուտը, մտրակը արգելվում են,—և ահա նոյն իրաւաբան պրօֆէսօրը բարձրանում է ամբիոնը և ոգևորված ձայնով յայտնում է իր լսողներին. «Մի մեծ բարոյական յեղափոխութիւն կատարվեցաւ մեր օրէնսդրութեան մէջ. այն ստրկացնող, ստորացնող, մարդու պատիւը ոտնակոխ անող միջոցը, թէկուզ այն մարդը ամենակոշտ յանցաւոր լինէր, մ տ ր ա կ ը վերցված է մեր օրէնսդրութիւնից։ Արդարադատութիւնը իր նպատա-

չը վերջացած։ Երևում է որ հայոց ներկայացումների ժամանակ աւելորդ են համարում վառաբանները վառել։

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք 1000 օրինակ Մոսկվայում տպված մի հայերէն բրօշիւրի, որի վերնագիրն է «Մի գրոյց լուսաւորչական հայի հետ»։ Բրօշիւրի հեղինակն է պ. Ս. Դաղեանց։ Կուղարկենք այդ բրօշիւրը մեր բաժանորդներին «Մշակի» հետ միասին։

—

Նոյեմբերի 26-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին ԹԻՖԼԻՍԻ հրապարակական գրադարանի դահլիճում կայացաւ հնագիտական ժողովի պատրաստական կոմիտէտի նիստը։ Ջեկուցումներ արին՝ կոմիտէտի նախագահ Կոմարօվ, կոմս Ուվարօվ, Ա. Էրիցօվ և Ն. Ցիլօսանի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

—

Փարիզից „Polit. Corresp.“ լրագրին գրում են նոյեմբերի 20-ից հետևեալը։ Յունական սահմանների խնդիրը այստեղ մեծ եռանդով է ուսումնասիրվում։ Աշխատում են այնպիսի միջոցներ գտնել, որոնց օգնութեամբ կարելի լինի յանձնել Յունաստանին մի քանի նահանգներ այնպէս, որ Թիւրքիան մեծ փոփոխութիւնների չենթարկվի։ Առհասարակ այստեղի կառավարչական շրջանները հարկաւոր են համարում պահպանել Թիւրքաց կայսրութիւնը։ Այս սկզբունքի հետ ամենքը համաձայն են։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը մտադիր է գործադրել բարոյական բոլոր միջոցները, որպէս զի Թիւրքիան զիջումներ անէ։ Բացի այդ մինիստրութիւնը կաշխատի հանգստացնել յոյներին և համոզել նրանց համբերող լինել։ Որովհետև սլաւեանները առաջողութիւններ են ունենում Արևելքի մէջ, այստեղ վճռել են բարելաւել յոյների դրութիւնը։ Առ այժմ քաղաքական բոլոր գործերը մեծ զգուշութեամբ են կատարվում։

Լօնդօնից „Polit. Corresp.“ լրագրին գրում են նոյեմբերի 21-ից հետևեալը։ Վերջին անգամ Անգլիայի և միւս պետութիւնների մէջ եղած յարաբերութիւնները կատարեալ համաձայնութիւն կայացրեցին բոլոր կէտերի վերաբերութեամբ։ Առ այժմ պետութիւնները դիպլօմատիական ճնշում կը գործ դնեն Բ. Դրան վրա թէ Հ ա յ ա ս տ ա ն ի և թէ Թիւրքիայի եւրօպական նահանգների մէջ վերանորոգութիւններ մտցնելու և յունական խնդիրը լուծելու համար։ Գլադստօն մտադիր չէ ստիպողական միջոցներ գործադրել և ամենից շատ աշխատում է եւրօպական համաձայնութիւնը պահպանելու համար։ Անգլիական կառավարութիւնը օֆիցերներից կազմված մի մասնաժողով նշանակեց Անգլիայի գլխաւոր նաւահանգիստների պաշտպանողական ոյժերը քննելու համար։ Պորտսմութի և Լօնդօնի մօտակայ շրջականները լաւ են զինաւորված և ամրացած, բայց ծովային միւս մեծ քաղաքների պաշտպանողական ոյժերի վրա մինչև այժմ առանձին ուշադրութիւն չէ դարձրած, այնպէս որ պատերազմի ժամանակ նրանց դրութիւնը չափազանց վտանգաւոր է։ Անգլիայի ափերի վրա այնպիսի կէտեր կան, որ թշնամու զօրքերը նաւերից հեշտութեամբ կարող են հողը իջնել։ Այս անյարմարութիւնների առաջն առնելու համար կառավարութիւնը մտադիր է ամրացնել Անգլիայի ափերը և նրանց գլխաւոր կէտերը միացնել միմեանց հետ հեռագրաթելով։

Թեսսալիայից նոյն լրագրին հաղորդում են նոյեմբերի 18-ից։ Մի քանի օր սրանից առաջ այստեղ զինուորական անկարգութիւններ պատահեցին, որոնք ապացուցանում են, որ Թիւրք զօրքերի մէջ առաջվայ կարգապահութեան հետքն անգամ չէ մնացել։ Այստեղի Թիւրք թնդանօթաձիգները դիմեցին տեղական մուշիրին, պահանջելով հինգ ամիս չը ստացած ռոճիկները և արձակաթղթեր և սպառնացին, որ հակառակ դէպքում թնդանօթները կը դարձնեն դէպի Լարիսա և կը սկսեն ռմբակոծել քաղաքը։ Մուշիրի ընդունակութեան շնորհիւ այդ անկարգութիւնները մեծ չափեր չը ստացան։ Նա մեկնեց զինուորներին Թիւրքիայի դժուար դրութիւնը, գովեց նրանց ազգասիրութիւնը և խոստացաւ կարելութեան չափ կատարել նրանց պահանջները։ Դրանից յետոյ նա միւս զօրքերի օգնութեամբ յարձակվեցաւ ապստամբ թնդանօթաձիգների վրա, ստիպեց նրանց անպայման հնազանդվել, իսկ անկարգութեան գլխաւորներին իսկոյն պատժեց։ Կարելի է հաստատ ասել, որ Թիւրք զօրքերի թիւը Թեսսալիայի մէջ 12,000 աւելի չէ։ Թէպէտ Թիւրքերը մեծ աղմուկներ են գցում իրանց պատերազմական պատրաստութիւնների մասին, բայց Յունաստանը կարող է հանգիստ լինել, որովհետև գոնեա Թեսսալիայի մէջ առանձին պատրաստութիւններ չեն նկատվում։

„Րէյտերի“ ընկերութեանը հեռագրում են Կ. Պօլսից, որ սխալ է այն լուրը, իբր թէ սուլթանը յայտնեց պետութիւններին, որ Վէլի-Մահմեդի մահուան պատիժը նա փոխարինել է մշտական բանտարկութեամբ։ Երբ ռուսաց դեսպանատունը յիշեցրեց Բ. Դրանը Վէլի-Մահմեդի գործը, Թիւրքաց կառավարութիւնը պատասխանեց, որ նա ժամանակ չունեցաւ այդ գործով զբաղվելու համար։ Նոյն ընկերութեան հաղորդում են, որ Գօշէն մտադիր է շուտով Անգլիա վերադառնալ։

—

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Յայտնի է, որ ֆրանսիական կառավարութիւնը նոյեմբերի 25-ին բաժանեց ֆրանսիական ազգային ժողովների անդամներին „Դեղին Գիրքը։“ Լրագիրների մէջ տպված են մի քանի քաղուածքներ այն հեռագիրներից, որոնց ֆրանսիական արտաքին գործերի մինիստրը ուղարկել է ֆրանսիական դեսպանին Լօնդօնում։ Երբ անգլիական կառավարութիւնը զարմանք էր յայտնել այն առիթով, որ Ֆրանսիան յետ կը կանգնի գործին մասնակցելուց, եթէ ծովային ցոյցը կը կորցնի իր խաղաղ բնաւորութիւնը, ֆրանսիական արտաքին գործերի մինիստրը պատասխանել էր հետևեալը. „Այն նկատողութիւնները, պ. դեսպան, որ ձեզ արել է անգլիական արտաքին գործերի մինիստր լորդ Գրենվիլ, իմ կարծիքով, չեն կարող փոխել այն տեսակէտը, որով մենք նայում ենք գործին չեռնոգորիական հարցի սկսվելու առաջին օրից։ Դուք այնքան մօտ ծանօթ էք մեր բոլոր բանակցութիւնների հետ, որ աւելորդ է մեկնել ձեր մեր դիտաւորութիւնների իսկական բնաւորութիւնը և բացի այդ մենք այնքան պարզ մեկնութիւններ ենք տուել անգլիական կառավարութեանը, որ նրան չը պէտք է զարմացնէր մեր բռնած ընթացքը, որ կատարելապէս համաձայն է մեր նախկին յայտնութիւնների հետ։ Մենք երբէք առիթ չենք տուել մտածելու, որ դիտաւորութիւն ունենք թոյլ տալու ոյժ գործածել արևելեան գործերը կարգի բերելու համար։ Ընդհակառակը մենք միշտ հեռու ենք եղել ստիպողական միջոցներից և այս բանը շատ անգամ յայտնել ենք թէ լորդ Գրենվիլին և թէ նրա նախորդ մարկիզ Սալիսբիւրիին։“

Շարունակութեան մէջ մինիստրը յիշեցնում է իր հեռագիրները, որոնք յայտնում էին, թէ յունական խնդրի պատճառով Ֆրանսիան երբէք ոյժի չի դիմի և ասում է.„ Եթէ սկզբից մենք այդպէս էինք վերաբերվում յունական խնդրին, որի լուծումը մեզ առանձնապէս հետաքրքրում էր, ուրեմն ակներև է, որ մենք այլ դիտաւորութիւններ չէինք կարող ունենալ չեռնոգորիական հարցի պատճառով, որ մեզ համար շատ հետաքրքրական չէ։ Յոյս ունեմ, որ այս մեկնութիւնները բաւական կը լինեն պարզելու համար մեր հայեացքները Արևելքը վրդովող հարցերի վրա։ Ձեր խօսակցութիւնների ժամանակ լորդ Գրենվիլի հետ խնդրեմ չը մոռանաք յայտնել նրան, թէ մեր քաղաքականութիւնը մինչև ո՞ր աստիճան ինքն իրան հաւատարիմ է մնացել բանակցութիւնները սկսելու օրից մինչև այժմ։ Յագուհու կառավարութիւնը անկասկած կը հասկանայ, որ եթէ հանրապետական կառավարութիւնը զգոյշ է վարվում, դրա պատճառը Ֆրանսիայի հասարակական կարծիքն է, որ այդքան միաձայն և եռանդով յայտնվեցաւ և որը մենք անպատճառ պէտք է 'ի նկատի առնէինք։ Հասարակական ցոյցերը, որոնք շատերին զարմացրին, մենք չափազանց բնական ենք համարում։ Դա համաձայն է այն խաղաղասէր քաղաքական պրօգրամի հետ, որ մենք ամենալաւն ենք համարում և որը ֆրանսիական ամբողջ ժողովրդի կամքի արտայայտութիւնն է։ Յագուհու կառավարութիւնը, որ սովորել է յարգել անգլիական հասարակական կարծիքը, անկասկած կը հասկանայ, որ մենք իրաւացի ենք վարվում։ Մենք առանձնապէս ցանկանում ենք, որ անգլիական կառավարութիւնը համոզված լինի այդ իրողութեան մէջ, որովհետև մենք աշխատում ենք նրա հետ համաձայն գործել և որովհետև մեր հայեացքները շատ չեն զանազանվում անգլիական կառավարութեան հայեացքներից։ Չափազանց մեծ նշանակութիւն տալով եւրօպական համաձայնութեանը, մենք հարկաւոր ենք համարում որոշել մեր գործունէութեան սահմանները, որպէս զի այդ համաձայնութեան խանգարման պատճառը չը դառնանք։ Մեր պարզ բացատրութիւնները ապացուցանում են, որ բարի ցանկութիւններ ունենք։ Խընդրեմ համոզեցէք անգլիական կառավարութեանը, որ մենք գաղտնի դիտաւորութիւններ չունենք եւրօպական համաձայնութեանից անջատվելու մասին։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը հարկաւոր է համարում բացարձակ յայտնել իր կարծիքները և համոզմունքները գործադրելի այս կամ այն միջոցի յարմարութեան և անյարմարութեան մասին, որպէս զի այդպիսով բացատրի իր ընթացքը և հետևանքների համար պատասխանատու չը լինի“։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 Նոյեմբերի։ „Правит. Вѣстн.“ լրագիրը հաղորդում է, որ բարձրագոյն հրամայված է նոր ձևի 25 րուբլիանոց թղթադրամներ հրատարակել։ Ս. Պետերբուրգի դրամն հաւատարմատար ուղարկեց Ֆինլանդիա երկու միլիօն հաց առնելու համար։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

կին չի համնի երբէք, քանի կը գործ ածի մարմնի պատիժները, փոխանակ գործ ածելու համոզեցուցիչ, բարոյականացնող խօսքի կրթիչ ազդեցութիւնը. մարմնի պատիժը, մարդկային պատիւը անարգող այդ միջոցը պէտք է վաղուց վերցված լինէր և նա բաղդաւորապէս վերցվեցաւ մեզանում»։

Մեր համալսարանի պրօֆէսօրից, ասում է Շչէդրին, չէր պահանջվում որ նա լուսաւորութեան լապտերը ձեռքին, առաջնորդէր իր լսողներին. նա պաշտօնեայ էր, նա ստանում էր իր ռոճիկը նրա համար որ ասի այն, ինչ որ նրան հրամայված էր։

Բայց լրագրապետից պահանջվում է որ նա առաջնորդի հասարակական կարծիքը և աւելի լաւ է լռի, եթէ չէ կարող խօսել, քան թէ խօսի իր խղճմտանքի դէմ։

Այսօր «Մեղուն» գրգռում է լուսաւորչականների մոլեռանդութիւնը բողոքական և կաթօլիկ եղբայրների դէմ. ի՞նչ կասի նա վաղը, եթէ վաղը, օրինակ Թիւրքիայում, կը յայտնվի կրօնական կատարեալ ազատութիւն և քարոզութիւնների ազատութեան իրաւունքը։

Նա երևի կասի. «Մենք բազմիցս անգամ քարոզել ենք ժողովրդին կրօնական համբերողութիւնը և միշտ կուսակից ենք հանդիսացել կրօնական լայն ազատութեան, որոյ մէջ համոզվելու համար, թող կարդան մեր հին համարները»։

Շատ լաւ գիտէ, որ ոչ ոք իրան նեղութիւն չի տայ կարդալ նրա հին համարները։

* *

Ինչ որ ես ասում էի իմ վերջին ֆելիետօնիս մէջ՝ կատարվեցաւ. ում վրա «Մշակը» յարձակվում է, նա առաջ է գնում և, ընդհակառակն, բաւական է, որ «Մշակը» մէկին գովէ, որ խեղճը ընկնի։ Մեր լրագիրը փոքր ինչ յարձակվեց մեր յայտնի գերասան Ադամեանցի վրա, —և նա կրկին հասարակութեան սիրելին դարձաւ, շատ ծափահարութիւններ և ընծաներ ստացաւ «Համլետի» ներկայացման ժամանակ. «Մշակը» յարձակվեց մեր երևելի մանկավարժ Յովհաննէս Ջիգիտեանի վրա, —և ահա պ. Ջիգիտեանը այնքան բարձրացաւ թիֆլիսեցիների աչքում, որ մինչև անգամ ընտրվեցաւ Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձու, այն ինչ մինչև մեր յարձակվելը նրա վրա Ջիգիտեանի ընտրվիլը Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձու նոյնքան անհնարին էր համարվում, որքան անհնարին է, որ Էջմիածինը վերադարձնէ ալաշկերտցիներին այն 17,000 ր., որ հաւաքած է այդ ողորմելիների օգտին....

Երևի «Մշակի» շնորհով Մամբրէ վարդապետը շուտով եպիսկոպոս կը ձեռնադրվի, իսկ Ղազար Տէր-Ղազարեան, Սարգիս Ղազարեան Նազարեանց և Վասակ Պապաճանեանց կը հրաւիրվեն փիլիսոփայութեան պրօֆէսօրներ Էջմիածնի ճեմարանում...

Կարծեմ արդարութիւնը կը պահանջէր, որ այն բոլոր պարոնները, որոնց վրա «Մշակը» յարձակվում է, մի շնորհակալութեան ուղերձ ուղարկէին «Մշակի» խմբագրութեանը, որպէս իրանց բարերարին։

* *

Բայց ուրիշ կողմից մեր հակառակորդ մամուլն էլ, պէտք է անկեղծաբար խոստովանվինք, մեծ ներգործութիւն ունի ժողովրդի վրա, մեծ օգուտներ է տալիս և մեծ բարերարութիւն է անում ազգին. Օրինակ նրա քարոզած միտքը, թէ համոզմունքներ տարածելու ամենալաւ միջոցը մարդիկներին ծեծելն է, նրանց ունքը ջարդելն է, նրանց գլուխը կոտրելն է՝ շնորհալի հետևողներ գտաւ հայոց հասարակութեան մէջ. Գաւառներում լրագիրների թղթակիցներին սկսեցին ծեծել, թէև ոչ կրօնական խնդրի առիթով, այլ ուրիշ խնդիրների համար, որ այդ ողորմելիները համարձակվեցան յարուցանել իրանց թղթակցութիւնների մէջ...

* *

Վերջապէս այնքան կեղտոտութիւններ են կատարվում մեր հասարակութեան մէջ, որ ինչպէս նորերումս ասված էր «Մշակի» վերջին առաջնորդող յօդուածներից մինի մէջ՝ դեռ պէտք է բացատրել մեր հասարակութեանը, թէ ինչ է բ ա ր ո յ ա կ ա ն ո ւ թ ի ւ ն և թէ ինչ է ա ն բ ա ր ո յ ա կ ա ն ո ւ թ ի ւ ն. Այդ աշխատանքը ես յանձն եմ առնում իմ հետևեալ ֆելիետօնում կատարելու։

Այո, այնքան կեղտոտութիւններ, անպիտանութիւններ և անիրաւութիւններ են կատարվում մեր չորս կողմը, որ մարդս շատ անգամ կը փափագէր զրկված լինել աչքերից ու ականջներից, որպէս զի չը տեսնի ու չը լսի, ինչ որ կատարվում է նրա չորս կողմը. Բաղդաւոր են նրանք, որոնք կ ո յ ր են, բայց մանաւանդ խ ո ւ լ են. այդ պատճառով բաղդաւոր են նրանք, որոնք պատիւ ունեն մեր մի մանկավարժ—պուբլիցիստ բժշկի պացիէնտներ լինել, որովհետև այդ մանկավարժ—պուբլիցիստ—բժիշկը մի շատ դիւրին միջոց է գտել ազատել մահկանացուներին լսողութեան ձանձրացնող և անհաճելի զգայարանից։

Այն բոլոր անձանց, որոնք զզուել են կեանքի անպիտանութիւնից, որոնք կուզենային զրկված լինել լսողութեան զգայարանից, որպէս զի չը տեղեկանան այն բոլոր կեղտոտութիւնների մասին, որոնք իրանց չորս կողմն են կատարվում, խորհուրդ եմ տալիս դիմել վերոյիշեալ հմուտ բժշկին. Գնացէք նրա մօտ և ասեցէք, որ դուք հիւանդ էք տենդով. և նա ձեզ խ ի ն ի ն ա յ ի այնպիսի մի մեծ քանակութիւն ընդունել կը տայ, որ այնուհետև յաւիտեանս յաւիտենից խուլ կը լինէք։

Եթէ ես խուլ լինէի, ես անշուշտ աւելի բաղդաւոր կը լինէի, որովհետև տեղեակ չէի լինի այն ամենի վրա, որ կատարվում է իմ չորս կողմը, ուրեմն աւելի կը սիրէի կեանքը, աւելի կը սիրէի մարդկութիւնը, բայց մանաւանդ աւելի կը սիրէի իմ ազգս, որի խոշոր պակասութիւնների, ախտերի մասին տեղեկութիւն չէի ունենայ։

Այդ պատճառով, եթէ ռուսաց ազգը Պուշկինին արձան է կանգնեցրել, ես կարծում եմ, որ մենք, երախտագէտ հայերս, պէտք է կանգնեցնենք մի արձան այն մարդուն, որ միջոց է գտել ազատել հային լսողութեան զգայարանից։

Ցը տեսութիւն, ընթերցող, մինչև միւս ֆելիետօն։

Ասիացի